

## Kansanpukujen perivihollinen ja innokas vainooja

”Jonki maan kansatietoa selitettäessä otetaan myös tavallisesti kansanpuvut tarkasti huomaittavaksi. Syynä tähän on epäilemättä se, että näitä pukuja pidetään ilmaantuneina, lähteneinä itse kansanmielestä, jonka omituisuuksia niiden siis mikä miltäkin puolelta tulee osoittaa.

Meitä ehkä soimattaneen kansanpukujen arvon liian korkealle arvaamisesta; mepä sitte puolusteleimme sillä, että kansanpukujen perivihollinen ja innokas vainooja meidän maassa on niitä pitänyt verrattoman paljon tärkeäimpinä. Me tarkoitamme tässä sitä uskonvimmaa, jota muutamat ankarat lainsaarnaajamme ovat kannattaneet. Nämä näyttävät ei ainoastansa katsoneen vaateenpartta ehdottomaksi näytteeksi sekä koko kansan että yksityisten maailman ajatuksesta ja mielenlaadusta, vaan vieläpä pitäneet sen muotoa ja karvaakin oikein elinasioina ja melkeempä niinä ehtoina, joilla ihmiselle ijankaikkinen autuus tulevassa elämässä annetaan. Näitä lainsaarnaajia Suomen juuri tulee kiittää siitä, että entiset, useinki somat ja luontevat kansanpuvut nykyään ovat useimmilta paikoin kadonneet ja heidän sijaansa tullut vaatteuksia, joidenka mallisia vielä 15 ja 20 vuotta takaperin Helsingissä ja kentiesi 30 vuotta sitte Pariisissa pidettiin, vaan joidenka kuvattomuus ja rumuus sitä selkeämmin paistaa, kuta vähemmin muoti heitä kannattaa. Että ne niin sanotut heränneet ovat palvelleet ranskalaisten muotien apostoleina meidän maassamme, senpä huomaavat kaikki muut, vaan he itse ehkä ei. Viimeistäänkin jonkun vuosikymmenen kuluttua siitä, jolloin senlainen kerettiläispappi lähti seurakunnasta, häviävät pitkät körtit ja mustanharmaa väri, ja kansa, joka kerran rikkoi perityt tapansa, ei enää näihin palajakaan, vaan lainaa vähitellen vaatteitensa parsia sen puolesta ranskentuneilta ylhäissäytyisiltä.”<sup>1</sup>

Näin kirjoitti K. F. Ignatius ensimmäisen suomalaisia kansanpukuja esittelevän julkaisun esipuheessa vuonna 1863. Karl Emil Ferdinand Ignatius oli Ulvilassa 1837 syntynyt ja Porissa kasvanut historiantutkija, joka 1865 nimitettiin Helsingin yliopiston Pohjoismaiden historian ja tilastotieteen dosentiksi. Ignatius hoiti yliopiston historiallis-kansatieteellistä museota vuodesta 1867 lähtien.

### ”Cohtulisia ja cunniallisia Waatteita itzecungin sädyn ja wirgan iälken”

Pukeutumisella on aina ollut keskeinen merkitys ”säädyllisyyden” korostajana ja sääty-, virka- tai yleensä sosiaaliaseman osoittimena. Jo vanhastaan on kirkon ja myöhemmin

<sup>1</sup> K. F. Ignatius 1863.

jopa herännäisväenkin hyväksymä pukeutumistapa kytketty saumattomasti ihmisen sääty- ja virka-asemaan ja tämän rinnastuksen rikkojia on uhattu Jumalan vihalla.

”Eij Jumala kiellä cohtulisia ja cunnialisia Waatteita itzecungin sädyn ja wirgan iälkin. Mutta cosca iocu Waateitta itzens ylitze hänen wircans ja sädyns / ia coreile sen cansa/ eij Jumala sitä voi kärsiä,” selitti Eerik Sorolainen postillassaan vuonna 1625.<sup>2</sup>

”Mutta cosca Inhiminen Coreile ia Waatetta hänens muodottomast/ ylizen sen cuin hänen tule/ ja hänen säätyns myötä anda/ nijn hän on tämän Rickan miehen caldainen. Nijnguoin /sen pahemi/ Mailmassa aina tapahtu/ ja nyt meidän aicannam coreus on nijn wallan saanut/ ettei Inhimiset tiedä cuinga he käywät/ ne cuin ennen käwit Cangaisissa waatteissa/ ne nyt tahtowat wergassa käydä/ ne cuin ennen owat wergassa käynet/ ne nyt tahtowat Silkissä ja Sametissa käydä/ ja ne cuin owat käynet Silkissä / ne nyt Cullassa käydä tahtowat/ yhdessä Summassa: Senpäälle enimäst nyt caicki izens lyöwät/ cuinga he taidaisit Coriast käydä. Nijn on myös sencaltainen keweys waatteissa/ että se enimäst ioca Wuosi muutetan/ toisinans pidemät/ toisinans lyhemät/ toisinans lawiamat/ toisinans soukemat. Jos iocu outo tule Idästä eli Lännestä oudolla waaten muodolla/ nijn iocainen cohta sitä tahto seurata/ ia sillä tawalla hänens waatetta/ waicka cuinga Kuma se olisi/ nijn että pitä wuosi wuodelta wastuudesta oppiman.”<sup>3</sup>

Säädynmukaista pukeutumista korostivat 1600-luvulta lähtien Ruotsia ja Suomea koskevat ylellisyysasetukset, joissa noudatettiin eurooppalaisia esikuvia. Ne koskivat pääasiassa papiston ja porvariston pukeutumista, sillä aatelisto katsoi muodikkaan pukeutumisen yksinoikeudekseen. Papiston ja porvariston pukeutumista koskevat asetukset vahvistettiin vuonna 1664. Muodikkaalla ja säädynmukaisella pukeutumisella oli myös yhteiskunnallista ja valtiontaloudellista merkitystä.

Määrättyjen ylellisyystavaroiden tuonti kiellettiin ja ulkomaisten kankaiden tuontia pyrittiin rajoittamaan tuontikielloilla ja leimauttamispakolla.

Papisto tähdensi 1700-luvun alussa pukeutumista säännöstelevien asetusten välttämättömyyttä. Vuonna 1733 julkaistiin suomenkielelle käännettynä kokoelmana ”Asetusten ja Selitysten Cocous Erinomaisista Waateenlaaduista ja parsista, joita nijden nähden yhteisen Cansan ja Palckaväen canda, eli sallittu taicka kiely on”, joka sisälsi rahvaan ja palkkaväen pukeutumista koskevat kohdat Fredrik I:n aikana 1720–1733 annetuista asetuksista.

Vuonna 1727 määrättiin, ”ettei Rytärein/ Dragonain/ Soldatein ja Bosmannein Waimot/ nijn myös Palckapijcat mahda usalda pitä muita tröijyjä/waan ainoastans nijtä cuin Waldacunnasa willoista ja regarnista cudotan/ liatengin että sen caldaiset tröijyt woitawalla hinnalla sadahan/ ja owat lujemmat cuin muuncaldaiset/ nijn että köyhä wäki nijtä suuremalla hyödytyxellä pitä taita.” Heillä oli ”wapaus ei ainuastans pitä ja culutta heidän wanhoja werca Tröijyjäns, mutta myös nijtä Tröijyjä cuin waldakunnassa Regarnista ja willoista walmistetaan ja cudotan, pitä nijtä cuin he itze taicka muut täsä waldacunnasa Willoista ja Pellawista tietävästi walmistawat, nijn että he myös sijtä itzellens tröijyjä tehdä mahtawat”.<sup>4</sup>

<sup>2</sup> Wirilander 1974, 45.

<sup>3</sup> Ericus Erics II 1990, 54–55 (46–47).

<sup>4</sup> Pylkkänen 1982, 228.

Vuonna 1729 kiellettiin silkit ja ohuet kalliit pellavakankaat: ”Tule tämän cautta Kielletyxi kaikelda Palckaväeldä nijn Caupungeisa kuin maallakin/ nijn myös muulda irdaimelda yhteiseldä Cansalda canda jotacuta Silckii/Silcki waatetta/ Silcki Basteja/ puolda Silkiä Hollandin Lijnnaa/ Netteldukia/ Floria/ Klosteri- ja Warendorfti Lijnnaa/ olisco se Lackeina/ Tröijyinä/ Hufwoina/ Styckeinä /Caula Lijnoina /taicka muina waatteina. Mutta Cartuneja sallitan heidän ainoastans pitä Lackina ja caula- ja esilijnoina.”

Vuonna 1731 kiellettiin sametti ja arvokkaat turkikset: ”Samettilackeja/Huwwoja, Muffeja eli Wantuhita ei mahda yhteinenCansa ja Palcka wäki canda. – – Kärpän nahat/Sobulit ja mustat ketut tulevat yhteiselle Cansalle kieltyxi canda eli pitä.”<sup>5</sup>

Papiston taistelu maailmallisuutta ja uusia muotivirtauksia vastaan kaikuu sekä Skandinavian että Suomen 1600-luvun ihmisten paheita ruoskivassa arkkirunoudessa. Ankarasanaisin niistä on arkkivirsi ”Tämän Wijmeisen Mailman Jumalattomuuden ylitse Walitus”:

Nyt waatetten Cauhia coreus/  
Mönsterein moninainen houraus/  
Ruotzis ja Suomes on wallan saan/  
Istuttanut itzens Pohjan Maan.

Ylpeys nijn yhdes cuin toisesa/  
Säädys/caices colmes coconaisesa/  
Ahneus myös coco maailmasa/  
Jo caicisa suuren wallan saa.

Köyhä Cansa myös paljo coreile/  
Ja rickahan rinnalla oraile/  
Drengi/Pijka/ suuret ja pienet/  
Eij näistä wioista wapat liene.

Säätyihanteita, -käyttäytymistä ja -pukeutumista neuvottiin nk. peilikirjallisuudessa, joka usein oli pappien tuottamaa. Vuonna 1699 julkaistu *Huonen-Speili* sisälsi taloudellisia ja siveydellisiä neuvoja erityisesti maalaisväestölle. Kirjan tekijä *J. M.* oli Uudenkirkon kappalaisen poika Jonas Mennander (1671–1721), vuodesta 1705 Pirkkalan kirkkoherra.<sup>6</sup>

Puvun ja säädyn välinen yhteys oli lähes järkkymätön, ja sen hämärtyminen aiheutti moralisoivaa tuomitsemista. Kun salama vuonna 1773 poltti Punkalaitumen kirkon, tulkitsi pietistisen katsomustavan omaava arkkiveisurunoilija Tuomas Ragvaldinpoika onnettomuuden ennen kaikkea Jumalan kostoksi sen vuoksi, että kirkkokansa oli korkeillut pukeutumisellaan yli säätynsä. Vuonna 1775 hän sepitti Punkalaitumen kirkon sekä Säskylän kirkon ja pappilan tulipalon johdosta kolme virttä, jotka eivät kuitenkaan kuvaile onnettomuuksia vaan ruoskivat ankarin sanoin ihmisten syntistä elämää. Ne oli tähdätty erikoisesti ”suruttomia” kirkossakävijöitä vastaan:

Ah, ei HERRan Tempelisä  
Ole usiat uskowa,

<sup>5</sup> mts. 26–27.

<sup>6</sup> Salokas 1923, 43–44.

Waikka waatteis kiildäwisä,  
Röyhkiäst ombi istuwa.  
Moni siwui itzensä,  
Kempist yli sääätynsä,  
Riikinkukon höyhenisä,  
Kurkistele itziänsä.<sup>7</sup>

### **”Kauhiat riidat ja metelit waatetten sortteeramisesta jumalisten keskellä”**

Satakunnassa Abraham Achreniuksen alkuunpanema nk. vanhemman herännäisyyden ajan herätysliike, rukoilevaisuus, sulautui Säkylässä kirkon viralliseen kantaan. Säky-län kirkkoherra Anders Elgfoot (1725–1784) oli herätysliikkeen johtajia. Kirkkoherra Fredrik Johan Colérus (1810–1825) tunnettiin ankarana kirkkoherrana, jonka aikana kansanpuvut alkoivat muuttua. Vuodesta 1810 alkaen nousi Satakunnan herännäisten maallikkojohtajaksi Matti Paavola. Kun Paavolaa kannattajiansa kanssa syytettiin pietismin leviämisen estämiseksi laaditun konventikkeliplakaatin rikkomisesta ja yksityisten hartauskokouksien pitämisestä, nousi heitä voimakkaasti puolustamaan Ulvilan kirkkoherra B. J. Ignatius. Bengt Jakob Ignatius oli kansanpukujulkaisun tekijän K. E. F. Ignatiuksen isoisä, joka sekä Halikossa että Ulvilassa 1820-luvulla kirkkoherrana toimiessaan oli heränneiden puolustaja ja ymmärtäjä.<sup>8</sup>

Eurajoen v. t. kirkkoherran ja kappalaisen, Satakunnan heränneille vihamielisen K. Nesténin kantelun mukaan heränneet pitivät laittomia hartauskokouksia ja halusivat erottua uskottomista ulkoasullaan. ”Klädedrägten bör utvisa, hvilka höra sekten. Sålunda började qvinnorna bära en svart duk om hufvudet, hopknuten i en ros i pannan och ovanligt stora påsärmar på tröjan, som hade korta skörten.”<sup>9</sup> ”Vuonna 1835 Paavola näki ensimmäiset parrat miesten leuwoilla ja ensimmäiset ylen luonnottomat pussihihat waimowäen käsiwarsissa, ja niitä seuraawaiset kauhiat riidat ja metelit waatetten sortteeramisesta jumalisten keskellä. Profeta Joel sanoo: ’leikatkaat teidän sydämenne, älkääkää teidän waatteitanne’. Joel 2:13. Hän siis alkoi ihmetellä, mitä nuo nyt mahtanee olla. Ei hän uskaltanut edeltäkäsän päättää parran kantamista ulkokullaisuudeksi, eikä taas hyväksikään, waan wastasi niille, jotka häntä tästä asiasta kyseliwät, ettei hän voi muiden ihmisten partoja ajella; wastusta hänellä oli omastansaki”, kertoo Matthias Akiander Matti Paavolan elämäkerrassa uskonnollisia liikkeitä käsittelevässä historiateoksessaan.<sup>10</sup>

### **”Niill’ on pitkät körttiröijyt, körtin liepehet leveät”**

Suomessa oli 1810–1820-luvulla kolme uutta vahvaa herätyksellistä keskusta. Pohjois-Savossa eteni vuonna 1796 alkanut kansanherätys, jonka päämieheksi kohosi maallikkojohtajana Paavo Ruotsalainen. Etelä-Savossa ja Keski-Suomessa oli vastaavaa liike niin

<sup>7</sup> Wirilander 1974, 46.

<sup>8</sup> Rosendahl I 1902, 216–217.

<sup>9</sup> Akiander III 1859, 275.

<sup>10</sup> Akiander VII 1863, 500–501.

ikään maallikkojohtoisesti Margareetta Högmanin ja Salomon Häkkäsen käsissä. Pohjois-Karjalassa Liperin kirkkoherran apulaisen Henrik Renqvistin (Kukkosen) toimista lähti leviämään Karjalan rukoilevaisuutena eli renqvistiläisyytenä tunnettu liike.

Vuonna 1820 Iisalmen kirkkoherra, rovasti P. J. Collan teki ilmiannon seurakuntalaisensa järjestämistä luvattomista hartauskokouksista. Vainotoimiin ryhdyttiin myös Nurmeksessa.<sup>11</sup> Niiden johdosta Porvoon hiippakunnan piispan tekemällä tarkastusmatkalla Pohjois-Karjalaan, Iisalmeen ja Nilsiään esittivät valituksia sekä rovasti Collan että heränneet. Selonteossaan Porvoon tuomiokapitulille 18.4.1823 P. J. Collan kertoo:

”Till vidare upplysning af ifrågavarande religionsmål tror jag mig äfven böra nämna den omständighet, att de till sekten hörande qvinnor och flickor, efter dertill erhållen uppmaning af hufvudmännen, för några år sedan företogo sig att sönderdrifva, uppsprätta och förändra sina förra kläder, på det de ej skulle synas vara intagne af fåfänga och i sin dräkt likna denna verdens barn. Sina kulörta silkesdukar låta de färga till svarta, och det är endast denna färg de tro sig numera böra nyttja på sina hufvudbonader. Efter berättelse är det ofvannämnde Paul Ruotsalainen, som förnämligast åstadkommit denna revolution i qvinnokönets sätt att kläda sig. Och man har försäkrat mig, att han för någon tid sedan, vid gjordt besök hos invånarne i Pöljä by och Kuopio moderkyrkoförsamling, öfvertalt många qvinnorna derstädes, att till honom aflemna alla sina grannare mössor samt silkes- och kattunsdukar m. m., hvilka han lofvat att efter sin hemkomst till Nilsä, i eld förbränna, men hvilka hans dotter, som honom medföljde, dock dymedelst räddade ifrån den förestående förstöringen, att hon annorstädes i hemlighet, likväl med fadrens goda minne, försålde dem till den mestbjudande.”<sup>12</sup>

Kiannalla eli Suomussalmella oli 1800-luvun alussa uskonnollista herätystä, joka levisi myös Hyrynsalmelle ja Ristijärvelle johtajanaan vuodesta 1827 alkaen Savon herännäisjohtajiin tutustunut talollinen Matti Mikkonen. Vuonna 1831 Kuopiosta muutti Kajaaniin apteekkariksi Paavo Ruotsalaiseen ja renqvistiläisyyteen tutustunut Anders Jacob Malmgren ja apteekin apulaiseksi Henric Trast, joiden kanssa Kajaanin piirilääkäri Elias Lönnrot pian ystävystyi. Apteekin talosta tuli Malmgrenin ja Trastin johdolla Kajaanin heränneiden kokoontumispaikka.<sup>13</sup> Elisabet Malmgren käytti alussa kotiseutunsa Nilsian emäntien tapaan tummaa hametta ja körttiröijyä sekä tummaa huivia päässään. Palmikko riippui vapaana niskassa. Ennen apteekin väkeen tutustumistaan Lönnrot oli matkoillaan tavannut heränneitä. ”Jo useita vuosia on Hämeessäkin ollut niin kutsuttuja ’heränneitä ’ eli ’kääntyneitä ’. Ainakin paikoittain he ovat tehneet säännöksen käydä kotikutoisissa vaatteissa, karttaa punaisten kankaiden käyttämistä ja muita turhia koristeita,” hän kuvaili matkakertomuksessaan vuonna 1828.<sup>14</sup> Kansanrunouden keruutyöhön heränneet suhtautuivat kielteisesti, sillä he eivät hyväksyneet muunlaisia lauluja kuin hengellisiä eivätkä muunlaista kuin uskonnollista kirjallisuutta.

Savon heränneitten johtomiehet saapuivat vuosittain Kajaanin talvi-, usein myös syysmarkkinoille, jolloin heidän asunsa tuli myös Kajaanin seudulla tutuksi.<sup>15</sup> Kajaanin

<sup>11</sup> Ylikangas 1979, 23–25.

<sup>12</sup> Akiander VI 1863, 166.

<sup>13</sup> Henric Trast toimi myös Paltamon piirin rokottajana 1843–1849. Rytkölä 1998, 110.

<sup>14</sup> Lönnrot 1980, 33–34.

<sup>15</sup> Rosendal I 1902, 306–311.



Kuva 1. Savolaisia heränneitä. Venny Soldan-Brofeltin maalaus vuodelta 1898. Ateneumin taidemuseo. Kuvataiteen keskusarkisto/Matti Janas.

*Fig. 1. Pietists of Savo. Painting by Venny Soldan-Brofelt from 1898. The Ateneum Art Museum. Central Art Archives /Matti Janas.*

puolen herännäisyys kantoi kaikessa Savon herännäisyyden leimaa. Naisilla oli röjyisään takana pitkät laskokset eli körtit (ruots. skört). Miesten pystykauluksinen röjy oli sen sijaan ilman körttejä toisin kuin Savossa.

Vuonna 1835 Elias Lönnrot kirjoitti heränneistä Helsingfors Morgonbladiin kirjoitussarjan ”Om sekretismen i trakten af Kajana”, joka aiheutti suurta kohua ja vastakirjoituksia. Kirjoituksia on herännäisyyden historiankirjoituksessa pidetty hyökkäyksenä, jopa vainona heränneitä kohtaan.

”Heränneet, sådana de på denna ort äro, utmärka sig ifrån andra, qvinnorna genom tröjor med långa skörten och kjortlar utan lifstycken, karlarne genom stående, styfva, kragor på sina tröjor utan skörten. Annat har jag, angående deras drägt ej varseblifvit, men detta är så viktigt, att enligt deras tro svårligen någon annorlunda klädd får inträda i himmelriket. Jag har sett qvinnor, som nyligen blifvit pietister, och ännu likasom of någon blygsel afhållas ifrån att genast omändra sin klädedrägt, så småningom tillskarfva skörten på sina tröjor, att man nästan vore böjd att tro dem växa, såsom gräset om våren. I förstone märker man knappt tillskarfningen, sedan blifva de efterhand allt längre och längre, tills de

slutligen få den lagliga längden af 4 till 6 tum. Dess mera raskt går omändringen hos andra för sig. Många har jag hört omtalas, som bränt upp sina förra syndiga tröjor och skaffat sig nya.”

Esimerkinä Lönnrot pitää keskusteluaan tapaamansa vaimon kanssa:

”– – hon på förhand fattat den tanken, att äfven jag hörde till de utvalda trognas brödskap, till vilken goda tanke om mig ståndkragen på min surtout, ett kännetecken för pietister af mankönet, icke torde hafva bidragit. – – Utan att dock säga sitt *concedo*, övergick hon nu till en annan punkt, nemligen klädedrägten för de gudfruktiga. Jag ville påstå, att likasom det var en fåfänga eller, efter hennes termimologi, en synd, att anbringa öfverflödiga prydnader och onödigt grannlåt på sina kläder, det äfven å andra sidan vore en synd, att genom någon gammalmodigt dräkt skilja sig ifrån andra. Klädernas ändamål vore, att skyla och för sköld skydda kroppen, på ett sätt, som icke vore helsan skadligt. Men derigenom att man, som pietisterne göra, bortlemnar lifstycket som uppbär kjorteln, måste linningen af denna sednare dragas hårdt till lifvet, om man eljest vill hindra kjorteln att falla af, och detta sade jag vara icke just helsosamt. Som en öfverflöds-artikel på deras tröjor, anmärkte jag den långa skörterne, som blott fladdra för vinden, utan att hvarken skyla eller värma; af hvilket jag påstod, att den andra allmänt brukliga qvinnodrägten, om också ej så god, att den ej kunde förbättras, dock vore vida lämpligare, än pietisternas. Hon sade, att de gamle, då gudsfruktan ännu blomstrade i landet, varit så klädda, som de, och ville dermed bevisa företrädet af denna klädedräkt. Jag anmärkte häremot, att de gamle klädt sig, som bruket dåförtiden ville, utan att ängsligt sörja för kläderne, hvilket äfven Guds ord förbjudes.

”– – Alla pietister härstedes hafva sitt öfverhufvud i Nilsia socken af Kuopio Län, dit de emellanåt göra vallfarter. De anse honom åtminståde som Gatholikerne Påfven. Mindre Antistites eller föreståndare finnas på andra ställen i socknarne, såsom förutnämnde Mikkonen i Ristijärvi, en onämnd i Kajana stad, en i Kiu-ruvesi, m. m.”<sup>16</sup>

Lönnrotin lehdessään Mehiläisessä helmikuussa 1840 julkaisemassa runossa, jonka oli kirjoittanut Suomussalmen lukkari Eric Bisi vastineeksi vuosina 1836 ja 1837 julkaistuihin I. Piekäisen ja K. Paturin heimojen paremmuudesta kilpaileviin runoihin, kuvailtiin Kajaanin kansan vaatetusta:

Mitä on tyllit tyttärillä,  
Talonpojan tallukoilla?  
Mitä on saalit silkkisetki,  
Kamritsiset kaulahuivit,  
Että silkkisiekalehet,  
Jotka saawat sammumahan  
Tulen liekin liehumasta,  
Keiton alta kyökistäsi?  
Niin ennen isät sanoivat,

<sup>16</sup> E. L. Om sekretismen i trakterna af Kajana, *Helsingfors Morgonblad* nro 50, 3.7.1835: nro 51, 6.7.1835.

Muistutteli muinastansa,  
 Ei salli sawinen pelto  
 Koriata kuokkiata,  
 Piian pitkeä hametta,  
 Sukanwarta walkiata.  
 Pois ne onki Pohjolasta  
 Silkit, kamritsit kateessa,  
 Talonpoikaisten taloista.  
 Se on mahti mamsellejen,  
 Tapa herraisten taloissa.  
 Jot´ on sääty sääyltähän  
 Pulskiampahan pukuhun.  
 Se on erotus eräinen  
 Meille warsin walmistettu  
 Tuntomerkiksi tutuksi,  
 Niinkun kunki kunniaksi,  
 Että olla oikiasti  
 Waattehissansa wakaasti,  
 Sääyssänsä säikeästi.  
 Sill´ on kukkoki kuresta,  
 Kananpoika kaarnehesta,  
 Erotettuna esinnä  
 Luojaltansa luullaksemme,  
 Niille pantuna paraaksi  
 Esimerkiksi etehen.

Niin me pojat Pohjan maalla  
 Aina aikahan tulemma  
 Kotisaaulla saralla,  
 Jot´ ei paljo painettane.

Emmekä huoli ensinkänä  
 Suurten rinnalle ruweta,  
 Tytöt ei meiän maalla  
 Maha tulla mamselleiksi.  
 Jos ei toisinkaan toella  
 Pitäis kenenkään kehata  
 Ylen pitkiä piteä  
 Körttiröijyn rötkäleitä,  
 Halkosuisia hameita,  
 Wanhan kansan kauhtanoita,  
 Jost´ on joukossa johuja,  
 Pahat seuroissa seotki,  
 Josta juorut juoksioitten,  
 Lorut pitkät loppumatta.  
 Moni mielen miehistäki,  
 Warsin waimoista walitut,  
 Niin on eksyneet etääksi,  
 Uskossansa untunehet,  
 Että pyrkiwät pyhiksi,  
 Wanhurskaiksi waattehillä.  
 Niin on tyhmä tyttäretki,  
 Että riepunsa repiwät,  
 Kaikki katkowitz hameensa,  
 Huiwinsaki hukkoawat,  
 Aiwan polttawat poroksi;  
 Sillä toiwowat tulewan,  
 Paremmaksi pääsewänsä,  
 Sillä pyrkiwät pyhiksi.  
 Taiwasta tawottelewat.<sup>17</sup>

**”Me olemme poispanneet silkki ja muun kalliin pugun,  
 joka on talonpoikaselle säädylle sopimaton”**

Vuonna 1817 Lohtajan kirkkoherra teki Turun tuomiokapitulille ilmiannon Kalajoelle pesiytyneistä ”lahkolaisista”. Kalajoen kirkkoherran Johan Frosteruksen selvityksessä kuitenkin todettiin, etteivät nämä vanhapietistisen liikkeen jäänteet antaneet aihetta syytteisiin.<sup>18</sup> Körttipukuiset savolaisheränneet tulivat jo 1820-luvulla Pohjanmaan rantakaupungeissa ja markkinoilla rannikon väelle tutuiksi, kun savolaisjohtajat keskittivät kokoontumisensa tietoisesti markkinamatkojen yhteyteen.

Paavo Ruotsalainen tullessa käymään Kalajoella pukeutuivat heränneet siellä muun kansan tapaan. Hänen kerrotaan ankarin sanoin puhutelleen punaisilla turkinvöillä vyötettyjä talollisia ja pitäneen kirjavia naisten vaatteita ”Lusiferin kaapuina”.<sup>19</sup> Maailman tapaan pukeutuneet eivät saaneet häneltä apua uskonasioissa: ”Jos tuollainen ihminen

<sup>17</sup> Lönnrot 1990 s. 577-581.

<sup>18</sup> Ylikangas 1979, 201; Anthoni 1928, 372,

<sup>19</sup> Vilkuna 1928, 65.



tule minulta kysymään neuvoa autuuden asiassa, vastaan minä: kysy noilta kurtuilta olkapäilläsi”.<sup>20</sup>

Savolaisherätykseen olennaisesti kuulunut piirre, körttivaatteet, levisivät liikkeen myötä Pohjanmaalle huolimatta siitä, että herännäispapit olivat aluksi sitä vastaan. Kalajokilaaksossa tiedetään körttipukua ensiksi käytetyn Savon rajalla Pyhäjärven kappelissa. Pohjanmaan rannikolla kansa pukeutui lyhytliepeisiin röijyihin. Savon ja Pohjanmaan herännäisyyden yhtyessä vuoden 1834 tienoilla alkoivat Ylivieskan ja Nivalan heränneet leikata vaatteensa savolaisten malliin ja ommella liepeet lyhyisiin röijyihinsä. Tätä muutosta eivät sikäläiset herännäisjohtajat, Ylivieskan kappalainen Jonas Lagus ja Nivalan väliaikaiseksi saarnaajaksi nimitetty Nils Gustav Malmberg tahtoneet hyväksyä. Muutoksessa oli epäilyttäviä piirteitä. ”Heidän vanhanmallista, herätyksen jälkeen päälle pantua vaatepartta vastaan, johon maailman lapset niin suuresti loukkaantuvat, ei minulla ole muuta sanomista kuin se totta puhuen ei niinkään merkityksetön seikka, että se johtaa helposti itsevanhurskauteen”, kirjoitti Jonas Lagus langolleen Jakob Wegeliukselle vuonna 1835 Pyhäjärvellä näkemästään seuratilaisuudesta.<sup>21</sup>

Pian Laguksen suhtautuminen muuttui. Jo vuonna 1837 hän kirjoitti ystävälleen:

”Men allmogen i Kalajoki och Nurmijärvi har lupit bort från dess enfaldige bondestånd, och därför händer, att de efter väckelsen få påminnelse derom och begynna nyttja den enkla drägt, som deras fäder burit och den gamla personer ännu bära. – – Hvad är vinsten af ombytet? Ju, 1:o att de på en gång befrias från verldsligställighet i yttre, 2:o och synbarligen skiljas från fordna umgängsvänner oc 3:o återgå till klädernas ordentliga bruk. Att ju härvid af några begåtts ytterligheter, och att icke alla, som bära skörten, äro väckta, hör till sakens natur.”<sup>22</sup>

Pukujen muutokset levisivät nopeasti, sillä talvella 1836–1837 kirjoitti N. G. Malmberg langolleen Ruovedelle: ”Mitä täkäläiseen talonpoikien vaatteisiin tulee, olivat ne ennen aivan samanlaiset, kuin säätyläisten. Ne jotka Jumalan armosta ovat päässeet näkemään turmeluksensa, – – käyttävät nyt tavallista talonpoikaispukua”.<sup>23</sup> Vaikka herännäispapit eivät suurin sanoin vaatineet vaatteiden muuttamista, heidän sanomansa oli selkeä. ”Nyt kansa korselelee silkissä ja kattuunissa, jotka vaatteet perkele levittää purjeiksi, ja itse asettuen peräsiimeen, ohjaa niiden omistajat helvettiin,” julisti Frans O. Durchman seuroissa joulukuussa 1836 Alavieskan Käännässä.<sup>24</sup>

Käräjäinkäynti heränneitä vastaa Kalajoella sai alkunsa Salon kruunuvoudin Gustav Hårdin helmikuussa 1838 Oulun läänin kuvernöörille R. W. Lagerborgille lähettämästä selonteosta, joka perustui Kalajoen alapiirin nimismiehen Nils Sandmanin tiedonantoon. Syytteet kohdistuivat mm. nivalalaisen Matti Niemen talossa pidettyihin suuriin seuroihin. Niihin oli osallistunut myös Paavo Ruotsalainen, joka myös vedettiin käräjiin. Helmikuussa 1839 Kalajoen yläpiirin nimismies V. Sundström jätti virkatoverilleen Sandmanille kertomuksen Nivalan herännäisliikkeestä, jonka kannattajat erosivat puvullaan muusta kansasta, ”som äro skilde från annat Folk, så man som qvinkön uti kläder med en långskörtig i hvardmans eller ylle Tröija liknade mera en Karakavjacka för männenne, men en kofta för qvinfolket; ingen hufvudbonad hafva qvinfolket, än att

<sup>20</sup> Malmivaara 1914, 54–55.

<sup>21</sup> Ylikangas 1979, 203–204.

<sup>22</sup> Akiander VI 1863, 271.

<sup>23</sup> Rosendal II 1905, 68.

<sup>24</sup> Vilkuna 1928, 66.

Kuva 2. Pohjanmaan rannikkoalueella pukeuduttiin 1820-luvulla lyhyisiin muokkaisiin röjyihin. Magnus von Wrightin piirros Ylitorniolainen kesäpuvussa. Gottlund, *Antiqvariska samlingar* III, 828.

2. *Short, fashionable jackets were worn in the coastal regions of Ostrobothnia in the 1820s. Drawing by Magnus von Wright of a man of Ylitornio in summer dress. Gottlund, Antiqvariska samlingar* III, 828.



kring hufvudet bindes en svart eller hvit dålig halsduk; och männen bruka grå vardmandsmössa utan skjärm, som mera liknar en kalott, hvilken drägt gifvit anledning mot dem som ej åtföljt deras antagne mode, till förvitelse och stridigheten dem emellan.” Hylätyt maailmalliset vaatteet laitettiin Malmgrenin talossa pakanakäännytystä varten puiseen säästölaatikkoon: ”Såsom silkes dukar – Bindmössor, stycken – Kattuns klädningar, Guldringar m. m. som i sparbössan upptages, hvilket derefter till penningar förvandlas – –.”<sup>25</sup>

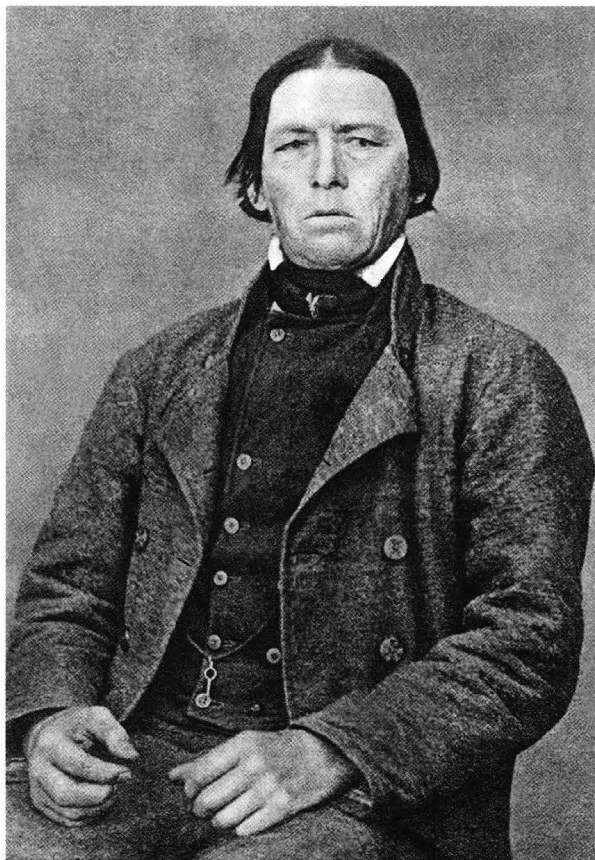
Syytetyt Pidisjärven (Nivalan) talonpojat antoivat oikeudessa syytöksiin kirjallisen vastineen, jonka kirjoittajaksi ilmoittautui Matti Niemi Nivalasta muitten seisossa hänen sanojensa takana.

”Se meidän vaatteemme parsi, josta siinä puhutaan, on nimismieheltä, taikka tyhmyydestä elikkä muutoin pahuudesta niin hulluksi pantu, että joka, asian tuntematoinna, sitä lukee, luulisi meidän olevan joitakin kummituksia ja omiaan pellon peljätiksi. Mutta kuitenkin ei asia ole niin. Jos meidän nimismiehellä olis ollut totuuden tuntoa ja se olis tahtonut Korkialle Esivallalle oikein tämänkin asian selittää, niin se olis sanonut, että me olemme poispanneet silkki ja muun kalliin pugun, joka on talonpoikaselle säädyille sopimaton ja olemma ottaneet senlaisen vaateen parren, joka vanhastaan on maassa ollut tavallinen, ja joka vielä on meidän vanhemmillamme ja pian yleensä Savon, Hämeen ja Karjalan maan asukkailla, jotka vielä ovat taitonsa pitäneet, eivätkä vaateenkaan hulluudessa ole niin surkiasti enättäneet pilautua pois yksinkertaisuudesta, kuin tämän ranta maan asukkaat. Tämä vaateen parsi, joka meillä nyt on, saatetaan saada halvalla hinnalla ja koti aineista, ja on paljon sopivampi työmiehelle, kuin se entinen, josta syytä mekin olemma sen hyväksi havainnut. Ei se ole mikään merkki puku, vaikka kristillisyyden viholliset siksi tahtoisivat sen kääntää. Näin on asia, vaan ei niin kuin nimismies siitä on kirjoittanut. Ei me lijon vaadi muita, joilla himo on koreilla, vaikkapa yli varansa ja säätynsäkin, siihen pukuun; emmekä lijon pilkkaa muita, jos toisin ovat. – – Joka olisi oikia nimismies, se ennen moittisi niitä, jotka koreilevat ja ulkomaitten kalliilla pugulla hävittävät maakuntaa, kuin sitä, joka käypi puettuna alhaisessa talonpoikasessa pugussa.”<sup>26</sup>

Etelä-Ruotsissa samoihin aikoihin (1808–1839) vaikuttaneessa Jacob Otto Hoofin johtamassa nk. hoofien liikkeessä (hoofianska rörelse) yhdistyivät herrnhutilaisuus ja pietismi. Herännäisten tavoin sen kannattajat kartoivat värikkäitä ja erityisesti punaisia

<sup>25</sup> Rosendahl II 1905, 88–90.

<sup>26</sup> Kares – Suutari, 1937, 52–53.



Kuva 3. "Arvee" eli Arvid Johan Logren (1823–1883) Nivalasta, N. G. Malmbergin entinen isäntärenki, josta tuli eräs herännäisjohtajista. Kuva teoksesta "Heränneen kansan arkea ja pyhää".

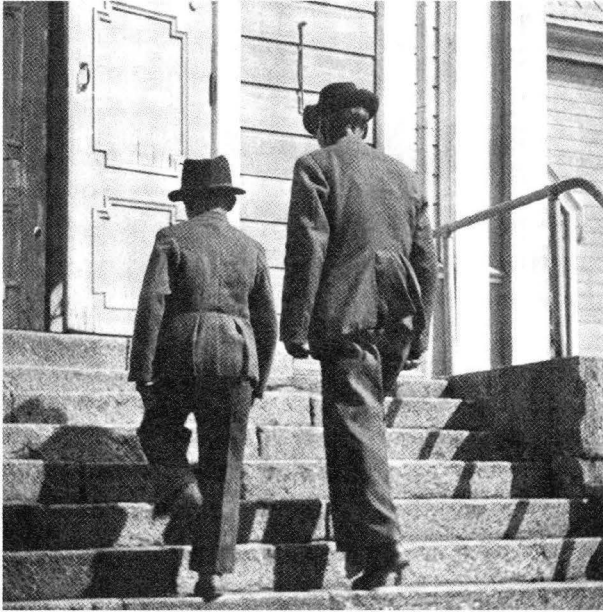
*Fig. 3. Arvid Johan Logren (1823–1883) of Nivala, N. G. Malmberg's former head farmhand, who became a Pietist leader. From "Heränneen kansan arkea ja pyhää".*

kankaista. Miehillä oli pystykauluksinen takki, naisilla tumma nuttu ja siniraidallinen hame. Huiveista oli leikattu hapsut pois.<sup>27</sup>

Herännäisyyden tunnuksena ja pahennuksen aiheuttajana oli ennen kaikkea körtti-puku, heränneitä yhdistävä side, joka 1830-luvulla levisi liikkeen myötä myös ruot-sinkieliselle Pohjanmaalle. Samoihin aikoihin kuin Kalajoella käräjäitiin heränneitä vastaan, käytiin Uudessakaarlepyyssä käräjiä armovuodensaarnaaja Fredrik Östringiä sekä Uudenkaarlepyyn ja Munsalan heränneitä vastaan. Kun Östringin toiminta ja pahennusta herättävät pukumuutokset olivat laajentuneet myös Oravaisiin ja Vöyriin, teki nimismies M. K. Norqvist vuonna 1841 toiminnasta uuden valituksen.<sup>28</sup> Vöyriin varanimismies J. A. Kellander lähetti kesäkuussa 1840 Vaasaan kuvernöörin kansliaan Vöyriin apulaispastori J. M. Stenbäckkiä ja heränneitä vastaan kantelukirjelmän, jossa hän kertoo Savosta levinneen herännäisyyden vaikutuksista Vöyriissä: "att de nyChristne nu drifvit sin dårskap att de begynt försälja sina nödvändigaste klädes persedlar och andra artiklar samt för att även i yttre måtto vara skiljaktige från sine öfrige medme-niskor låtit förfärdiga sig en beklädnad, som åstadkommer löje och förargelse vide de

<sup>27</sup> Krook II 1931, 61.

<sup>28</sup> mts. 131–137, 173–174.



Kuva 4. Aikaa myöten eteläpohjalainen körttiröijy ei enää noudattanut perinteistä röijyn leikkausta. Oikeitten ommeltujen laskosten eli körttien virkaa toimitti kolme pitkää irtosyrjäistä lievettä. Kuva 1950-luvulta teoksesta "Heränneen kansan arkea ja pyhää".

*Fig. 4. Over the course of time, the South Ostrobothnian kortsit or tail jacket no longer followed the traditional. Three long skirts cut at the sides served as the tails. Photograph from the 1950s published in "Heränneen kansan arkea ja pyhää".*

heligaste förrättningar såsom Nattvardsgång med mera – –." Helluntaina 1840 Kellander oli yllättänyt syytetyt laittomasta hartauskokouksesta, josta kiinni otetulla rengillä oli Korsholman kruununvankilaan kuljetettaessa yllään puku, "som bestå i en grå vadmars Jacka med långt lif och vadmarsknappar samt en kils mössa å hufvudet – – den beklädnad, hvare de ny Christna nu kläda sig" Stenbäck korosti vastineessaan, ettei hän voi mitään nimismiehen mainitsemalle pukumuutokselle, vaikka hän mielellään näki, ettei talonpoika myöskään pukeutumisellaan ylitä säätyään.<sup>29</sup> Stenbäckin muisteltiin pitäneen pitsireunuksisia tykkimyssyjä synnillisinä ja vaatineen niitä heitettäväksi uuniin.<sup>30</sup> Körttipuku oli Lapuan kautta saapunut Vaasan seudun ruotsalaispitäjiin.

Vuonna 1847 heränneiden suosijaksi syytetty Kokkolan kappalainen I. O. Appelberg vakuutti vastineessaan Turun tuomiokapitulille pukumuutoksen olevan palaamista kansan esivanhempien yksinkertaiseen pukuun.

"Allmogen har ock därför, enligt förfädrens bruk, klätt sig i tröjor, försedda med skörten för enkelhetens skull, och emedan denna dräkt, förr än nu tidens fäfånga översvämmade vårt land, var den hos allmogen allmänt antagna. – – Hatet mot den levande kristendomens yttringar har emellertid här på orten tillfogad de till bekymmer väckta människor det spefulla namnet 'skörtister'; och då dessa i behov om råd närmat sig någon själsörjare, mig eller någon annan, har smädelsen 'noterat' även sådana Präster såsom 'skörtperikanter' m. m."<sup>31</sup>

<sup>29</sup> mts. 59–61.

<sup>30</sup> Lönnqvist 1972, 331.

<sup>31</sup> Krook II 1931, 60–61.

Herännäisten vaatetus käsitettiin säädyn mukaiseksi puvuksi. Vielä vuonna 1914 N. G. Malmbergin poika Wilhelmi Malmivaara puolusti sitä muistelmissaan: ”Tietysti ei Jumalan sana mitään erikoista puvun kuosia säädä, mutta säädylisyyttä se vaatii kaikessa elämässä. ’Körttivaatetta’ oli kaikkialla nähtävissä viime vuosisadalla, vieläpä ruotsalaisilla talonpojillakin Pohjanmaan rannikolla, kunnes surkea hajaannus 50-luvulla saattoi useimmissa seuduin ihmiset nukahtamaan uuden käsittämänsä valon varassa, jolloin vaatekin muuttui muun maailman kaltaiseksi. Körttiröijy jäi käytäntöön yksinomaan Kalajoen varrella ja Etelä-Pohjanmaalla sekä muutamille harvoille Iisalmella ja Kiuruvedellä.”<sup>32</sup>

Antero Wareliusken mukaan vuonna 1847 Pohjanmaan heränneitten vaatteet olivat oman kuosin mukaan tehtyjä: ”Helt och hållet skilja sig häri pietisterna, hvilka i hela Österbotten och äfven i Keuru bära, (båda könen) gråa kläder efter egen snitt och med skört på tröjan, hvarföre och deras vanliga finska benämning är ’körttiläiset ’ (skört-folk).”<sup>33</sup> *Maamiehen Ystävässä* 20.10.1849 julkaistu ”Runo Kereteistä” tiesi körttipuvun kuuluvan perinteiseen pukeutumiseen vain Savossa ja Karjalassa:

Nyt on mieleni minulla  
Herran ylhäisen avulla  
Kereteistä kirjoitella,  
Lahkolaisista laella,  
Joit’ on paljo paisununna  
Yli suuren Suomen saaren.  
Enin näit’ on Ulvialla,  
Kalajoen kappelissa,  
Satamääriä Sawossa,  
Kiuruweellä kiiwahia,  
Nilsiässä, Nurmeksessa,  
Paljo Paltamon pitäässä,  
Näit’ on Oulun ympärillä,  
Ompa itse Oulussaki,  
Paikan kunkin Pohjolassa.

Tämän uskon etsytyksen,  
Selkeän opin seokin,  
Herätteli rietas henki,  
Kun ei kuullut nurja kansa,  
Sitä tajunnut sokea,  
Herran ääntä oikeata,  
Herran oppia hyweä.

Nämät tarkoin tunnetahan:  
Kereteiksi kutsuttawat  
Warsin wuoksi waatehensa:  
Niill’ on pitkät körttiröijyt,  
Körtin liepehet leweät,  
Lerkut körtin liepehissä.\*

Se on puku poikasilla  
Mikä uljailla ukoilla,  
Sama tyylä tyttärillä  
Mikä muoreilla mokoma.  
Tämä on Paawolta pakotus,  
Waroitus ukon wakainen,  
Että puku pitää olla  
Ennen muuta muutettuna:  
Hame nauhoilla niwottu,  
Tahi wyöllä wyötettyä.

Heill’ on vielä monta muuta  
Omituista ottelua,  
Joihin luottawat lujasti  
Luulo-uskolla omalla.

\*Sawossa ja Karjalassa on körttiläisten puku vielä tawallisin puku koko talonpoikaisella kansalla, eikä siis suinkaan moitittawa heränneilläkin, mutta Pohjanmaalla ja monessa muussa paikassa oli se jo ennättänyt kadota, ennenkun kerettiläiset sen uudestaan nostiwat muutiinsa ja kaikissa niissä paikoissa on se moitittawa niinkuin muikin turhuus, jollen tahdotaan Kristillisyyden arwo antaa.<sup>34</sup>

<sup>32</sup> Malmivaara 1914, 53–55.

<sup>33</sup> Warelius 1847, 100.

<sup>34</sup> *Maamiehen Ystävä* nro 42, 20.10.1849.

## **”Yxi tyhmä Talon poika pitää matkimaan mailman Herroja vaatteisa ja käytösisä”**

Lestadiolaisen herätysliikkeen toiminnasta, jonka katsotaan alkaneen keväällä 1846 Lars Levi Laestadiuksen ollessa Kaaresuvannon kirkkoherrana, kehittyi Pohjoiskalotin suomalaisten, ruotsalaisten, norjalaisten ja saamelaisten yhteinen liike. Laestadius, joka itse ei pukeutunut lainkaan papinpukuun vaan käytti yksinkertaisia harmaita sarkavaatteita, ruoski väkeväkielisissä ja värikkäissä saarnoissaan ankarasti, usein ivan ja vertauskuvien kautta kirkkoväen – sekä säätyläisten että tavallisen kansan – pukeutumista.<sup>35</sup> Tuomittavia olivat räätälin tekemät vaatteet, ostokankaat kuten ruotsin verka, silkit, ”karttuunitrasut”, joihin maailman konstimestari oli maalannut kukkasia, valkoiset harsokankaat flori ja kamritsi, joiden lävitse kuu ja aurinko paistaa, mustat kengät ja saappaat, jopa saamelaisten pitkäkarvaiset poroturkit, pöykkyripeskit.

”Te olette suruttomuuden tilasa tullet kyrkoon, huvittamaan teidän silmiänne koreudella ja Maailman turhuudella: ja näyttämään teidän Epäjumalalle Maailmalle: komeat ja lihavat hevoset Elolla syötetyt; malatut reet; verkavaatet, ja silki huivit päähän; hopia piput suuhun, ja kello pokkarosa; viina flasku kainalon alla: Tämä komius ja koreus on seurannut teitä kyrkoon Juhla päivän tavan jälkeen: että mailma näkis, kuinga rikkat ja kaunit Te olitta.”<sup>36</sup>

”Ja koska semmoinen herrasväki tulee kyrkoon, verkavaatteissa, silkkihuiveissa, florihameissa ja kultasormuksissa, käyvät he niin komeasti, että tuskin muuttamat mahtuvat kirkon ovesta sisälle. Erinomattain koska kirkossa haukutaan, pysähtyvät muutamat herrat ja rouvat porstuaan, kuuntelevat siellä, nauravat ja irvistelevät, koska riettaan orjan haamu maalataan kirkossa, ja sanovat viimein: ’Ei siitä papista lähde mitään, ei se saarnaa muuta kuin lapparia ja juoruja. Se haukkuu ja paaduttaa ihmisiä’”<sup>37</sup>

”Suuret herrat ej vihti kumarta polviansa Jumalan edesä koska synnin tunnustus luetaan sillä he pölkävät, että verka vaattet kuluvat ylön paljon jos heidän pitäis langemaan polvillensa; ej he sitä pölke että reikä tule omaan tundoon jos heidän pitäis kumartamaan polviansa Jumalan edesä, vaan he pölkävät että koreat vaattet kuluvat ja mustuvat.”<sup>38</sup>

”Jos Herramme ei tahdo laskea heitä sisälle taivaanvaltakuntaan, kun he tulevat vaatteineen, silkissä ja sametissa, hevosilla, vaunuilla ja ratsumiehillä, niin he kyllä tietävät tien toiseen herrastaloon, jossa kaikkia ijankaikkisuudenmatkustajia vastaanotetaan säädyllysydellä ja suurella kohteliaisuudella, jossa talonisäntä ottaa vastaan hattu kädessä ja sanoo: ’Terve tuloa, hyvät herrat ja rouvat! Tahdon toivoa, ettette ole noita haaveilijoita, jotka puhuvat lapsesta seimessä...’”<sup>39</sup>

”Mutta Talonpojat seuraavat Herrain peräsä siinä samassa hulludesa, vaik niille Ej ole niin suuri järki ja viisaus, kuin mailman Herroille, on kuitengin suu-

---

<sup>35</sup> Saarisalo 1970, 113–114.

<sup>36</sup> Räsänen 2001, 53.

<sup>37</sup> mts. 74.

<sup>38</sup> mts. 67.

<sup>39</sup> mts. 66.

rembi Ylpeys ja tyhmys koska heidän pitää matkimaan Herrain tapoja vaattejsa, ja ruasa ja rakennuxisa: Muuttamat Talonpojat tulevat mailmalda kunnioitetuxi riikkaudensa tähden ja muutamat voimansa tähden mutta se kaikin hulluinda on, koska yxi tyhmä Talon poika pitää matkimaan mailman Herroja vaatteisa ja käytöxisä.”<sup>40</sup>

”Eikä myös kunnialiset Talon Pojat viitti käydä tallissa katsomassa tätä marjan Poikaa, erinomattain semmoiset Talon Pojat, Joilla on verka vaatteet ja verka Rokit päällä pelkävöt että jos he kävisivät Tallisa, Rupeisin hekkiin haisemaan sonnalta ja tulisit abostolein kaltaiseksi; jotka luvettiin mailman sonta tungioksi.”<sup>41</sup>

”Ei suingan tämä kunnia tapahtu niille, jotka käskemätä ja kutsumata menevät ylimäiseksi siveyden terva lakki pääsä ja oman vanhurskauden kaapulla yllänsä ja luonnollisen ylpeyden pöykyrin kansa, josta karvat lentää pöydän ympäri, ja pilaavat vierasten ruokaa. Joka on vähäisen ihmisen tapoja Oppinut pruuca aina päälliset matka vaatteet riisua päälänsä porstuasa, ennenkuin hän menee saliin syömään. Mutta se raaka talonpoika, joka Ej ole ihmisen tapoja oppinut ja semmoiset herrat, joilla on suuri ylpeys ja ylönkatse, tulevat turkin kansa istumaan vierasten pidoisa ja istuvat ylimmäiseksi. Niille sanoo se suuri Isäntä: Ystäväni! istu alemmaksi ja anna tälle siaa; sillä suuri ylpeys ei mahdu ollenkaan taivaan valtakuntaan.”<sup>42</sup>

### ”Koreus pääsee wallan päälle”

Myös Karjalassa papit puuttuivat kansan pukeutumiseen. Kannaksen omalaatuisimpia pappeja oli Kaukolan kappalainen (1867–1889) Fredrik Wilhelm Brander. Hänet tunnettiin ankarana ja virkavaltaisena pappina, josta piispantarkastuksessa valitettiin, ettei pastori osannut saarnata muuta kuin moraalialia.<sup>43</sup> Branderin muistettiin kuulutuksellaan heti virkaan tultuaan vuonna 1867 lopettaneen nuorten tyttöjen punaisen päänauhan säppälin ja hiuksista kaarille kierretyn hiuslaitteen eli sykeröiden käytön.

Henrik Renqvist, joka oli toimintansa vainoamisen takia erotettu virastaan vuonna 1825 ja määrätty saarnaajaksi Svartholman linnoitukseen, nimitettiin Sortavalan kappalaiseksi vuonna 1835.

Sortavalan pitäjässä ei ollut tapana käyttää esiliinoja, mutta Renqvistin aikana kuulutettiin, että naisilla tuli olla kirkossa esiliina. Sen johdosta ruvettiin etupäässä pyhäpäivinä käyttämään esiliinoja, kuka minkin näköistä. Yleistä tapaa esiliinan käytöstä ei kuitenkaan tullut.<sup>44</sup>

Jaakkimassa määrättiin vuonna 1770 pastori Thomas Hulkoviuksen aikana, että miesten oli jätettävä pois huono tapansa riisua kirkossa kauhtanansa ja istua jumalanpalveluksessa pelkästään paitasillaan, mikä oli Jumalan huoneessa siivontonta.<sup>45</sup>

<sup>40</sup> mts. 67.

<sup>41</sup> mts. 68.

<sup>42</sup> mts. 65.

<sup>43</sup> Kansanaho 1985, 179–180.

<sup>44</sup> Schvindt 1913, 67.

<sup>45</sup> Smedberg 1864.

Kirvussa kulkivat naiset ja miehet kesäisin ja talvisin tuohivirsuissa, vieläpä silloin kun he lähestyivät Korkeinta hänen pyhäkössään, kertoi Kirvun kappalainen Anders Halinius vuonna 1816.<sup>46</sup> Samana vuonna kielsi Jääsken pastori Fabian Bergstein kuulutuksellaan tuohivirsujen käytön kirkossa. Siitä huolimatta käyttivät Kirvun naiset vuonna 1829 edelleen tuohivirsuja myös talvisin ja kirkkotiellä.<sup>47</sup> ”Niinpä se jo käypi meidängin pitäjässämme, jo sielläkin koreus pääsee wallan päälle; minun nuoruuteni aikana kelpasiwat wanhat wirsut kirkossa käyda, mutta nyt pitää jo oleman uudet, ja nekin ihotuohesta,” kertoi *Sanan Saattaja Wiipurista* 1834 vanhan Jääsken ukon päivitelteen tapojen muuttumista.<sup>48</sup> Vuonna 1873, jolloin oli toiveita saada hyvä vuodentulo, kertoi *Suomalainen Wirallinen Lehti*, että Ruokolahdella moni morsian uhkaa mennä nahkakengissä miehelleen ja heittää tuleen tuohivirsut, joita oli tavan mukaan oltava morsiamella valmiina 100 paria sulhasen kotiin mennessään.<sup>49</sup>

Alexander Johan Kuldán toimi Kirvussa ylimääräisenä pappina muutaman vuoden ajan 1865–1866. ”Kultain-vainaa käski tyttölöi heittämää pois sykeröt”, muisteltiin vuonna 1923 hiusten sykeröille kiertämisen loppumista.<sup>50</sup>

Rautjärven seurakunnan uutisina kerrottiin, että rumana pidetty tyttöjen punaverkainen päänauha vaihtui vuonna 1868 mustaan silkkinauhaan, jota pidettiin väriltään sopivampana.<sup>51</sup>

Antrean ja Pyhäjärven kappalaispappiloissa sen sijaan tuettiin kansanpukujen käyttöä. Antreassa pukuun kuului nyytinkipitsikoristeinen esiliina. Ne, jotka eivät itse osanneet nyplätä nyytinkejä, ostivat niitä valmiina kappalaisen, pastori Johan Reinhold Winterin (1834–1858) tyttäriltä Emilialta ja Amandalta, joiden taitoihin papintyttärien tapaan kuului käsitöiden tekeminen ja pitsien nyplääminen.<sup>52</sup> Vuonna 1850 Emilia Winter valmisti kansanrunojen keruumatkalla olleelle H. A. Reinholmille kaksi kansanpukuista nukkea malliksi Jääsken pitäjässä käytetyistä puvuista; kansanpukunuket olivat sittemmin esillä Yliopiston Kansatieteellisessä museossa.<sup>53</sup>

Pyhäjärven kappalaisen Peter Johan Relanderin (1840–1866) tyttäret tekivät esiliinan nyytinkejä ja pyyhkeiden eli röppynästykyien reunakoristeluun tarvittavia hapsunauhoja eli röppyjä niille, jotka eivät itse osanneet tai joilla ei ollut siihen aikaa.<sup>54</sup>

### ”Hämärä raja käy sarkanutun ja verkatakin välitse”

Säädynmukainen pukeutuminen ulottui väreihin, joiden sosiaalisesti lajitteleva merkitys korostui ennen kaikkea säätyläisten ja rahvaan välisensä erona. Oli olemassa eräänlaisia säätyvärejä: musta oli papiston, saranharmaa rahvaan ja sininen säätyläisten ja sotu-

<sup>46</sup> Hushällnings Calender för Kirvus Kapellgäll. Manninen 1932, 68.

<sup>47</sup> Kertomus Kirvusta. Kirvun historiakirja. B II, 1763–1796.

<sup>48</sup> *Sanan Saattaja Wiipurista*, nro 50, 20.12.1834.

<sup>49</sup> *Suomalainen Wirallinen Lehti* nro 104, 2.9.1873.

<sup>50</sup> MV:KTKA, Tyyni Vahter.

<sup>51</sup> *Suomalainen Wirallinen Lehti* nro 43, lisälehti 10.4.1869.

<sup>52</sup> MV:KTKA, Tyyni Vahter.

<sup>53</sup> Sihvo 1984, 90–91.

<sup>54</sup> MV:KTKA, Tyyni Vahter.



risäädyn arvoväri verkapukuisen kaarlelaisarmeijan mukaan: ”Bonden grå, kneckten blå”. Ruotsissa saatettiin 1730-luvulla ihmetellä, miksi mies tunsu itsensä rohkeammaksi sinisessä kuin harmaassa takissa.<sup>55</sup> Suomessa tiedettiin, että ”ei salli savinen pelto, miestä verkaista vaolla”.

Vuonna 1793 eri puolilla maata pidetyissä pitäjänkokouksissa paheksuttiin erityisesti miesten käyttämiä sinisiä verkavaatteita. Laukaan ja Jyväskylän pitäjänkokouksissa muodikkaat siniset verkavaatteet kiellettiin ankarasti: rahvaan mies sai verkavaatteissa kulkemisesta kirkossa tai myös uuden aikaisten lyhyiden takkien käyttämisestä jalkapuurangaistuksen. Mikäli hän tuli kirkkoon verkatakissa, hänet tuomittiin ensikertalaisena jalkapuurangaistukseen, toisella kerralla 16 killingin sakkoon ja edelleen sakko kaksinkertaistui joka kerralla. Paimiossa päätettiin, että miehet saivat käyttää vaatteissaan vain kotikutoista harmaata, mustaa tai sinistä sarkaa. Vaatteiden kiinnitykseen katsottiin tina- messinki ja metallinapit sopimattoman ylellisiksi, kiinnittiminä sallittiin vain vaatteiden kankaasta valmistetut napit ja nauhat tai säämiskänauhat ja nyörit.

Teoksessaan *En resa i Finland* Zachris Topelius kertoi hollikytytiin olevan oikeus vain sillä yhteiskuntaluokalla, jota kutsutaan säätyläisiksi, ja jonka hämärä raja käy sarkanutun ja sarkatakin välillä.<sup>56</sup> Sivistyneistöön kohonneen räätälin pojan Elias Lönnrotin mielestä säätyläisvaatteet eivät kerta kaikkiaan sovi rahvaalle:

”Kunkin eri säätyluokan ihmisissä on jotakin omituista, joka ei helposti jää huomaamatta niiltä, jotka ovat tottuneet näkemään erisäätymiä ihmisiä. – – Pöyhkeilyä naurettavan näköisiksi tekevillä vaatteilla, jotka eivät sovi rahvaalle.”<sup>57</sup>

”Sellaisen herran arvoon vaaditaan talvella suuret karhunnahkasuiset päällysaappaat, sininen viitta tai turkit tai myös tulppi, vyö, joka saattaa olla erivärinen, karvalakki ja suuri merenvahapiippu. Mutta kesällä siihen tarvitaan kiiltosaappaat kalosseineen tai ilman, sievät, pitkät housut, hännystakki ja liivit, joiden ei suinkaan tarvitse olla kotitekoiset, taskukello tai vielä parempi jos kaksi, pitkine vitjoineen ja upeine kelluttimineen ym. – – Saattaa suuresti pistää vihaksi, kun ajattelee, kuinka paljoa alemmalla sivistysasteella Savon ja Karjalan rahvas vielä on näihin nähden. Kun siellä tapaa harmaaseen sarkatakkiin puetun talonpojan kirkossa tai kun näkee hänen otsansa hiessä kyntävän peltoaan, niin tekisi mieli luulla hänen yhtä vähän kuuluvan uusmaalaiseen herrasrotuun kuin hottentottilainen kuuluu eurooppalaiseen.”<sup>58</sup>

Myös muilla oppisäädyn edustajilla oli Lönnrotin tapaan selkeä käsitys siitä, mikä ei sopinut rahvaalle. Ollessaan runonkeruumatkalla Rantasalmella vuonna 1847 Sakari Sireliuksen kanssa Rietriikki Polén paheksui kansan vaatetusta:

---

<sup>55</sup> Wirilander 1974, 48–49.

<sup>56</sup> Topelius 1872–1873, 28.

<sup>57</sup> Lönnrot 1980, 41.

<sup>58</sup> mts. 19.

” – – mielipahakseni hawaitsin rahwaan täälläkin jo waihtaneen soman talonpoikasen waate-partensa rumiin, herrastawiin liepehelma-nuttuihin, joita tällä ilmoa wihaksesi näet aina Karjalaan asti. Rumissa, wäljähihasissa hameissa hurpelehtewat waimotkin, pienistä tytöistä alkain. Sawon neitistä niin kaunistawaa, lyhyttä, siewää röijyä ja hametta etsit tyhjään. – – Puolestani pidän minä enemmän rahwaan vielä ylehensä ylä-Sawossa pidetystä waate-laadusta.”<sup>59</sup>

Samaa mieltä oli ollut Elias Lönnrot 1831 Rautalammilla ja Pielavedellä, missä naisilla oli ”pitkät hameet ja lyhytlipeiset röijyt, joita pidetään erittäin somina”.<sup>60</sup>

Turhuutta olivat Rautalammin kansan vaatteissa kiiltävät napit ja sininen väri Vihta-Paavon eli rahvaanrunoilija Paavo Korhosen ”Tapain parannusta tarkoittawaisissa runoissa”, jotka Lönnrot julkaisi kokoelmassa vuonna 1848.

Tämä waka wanha poika  
Pistihen kirkkopiha´an,  
Siell´ oli koreat ko´olla,  
Kiiltonapit kinkerissä,  
Jotka nauroi nahkawöillä,  
Nyörimyssyillä myhäili.  
Tämä waka wanha poika  
Otti askelen takaisin,  
Meni tuosta männikköhön:  
Siell´ oli tarha tyttöloitä,  
Miniöitä miekkosia,  
Ehkäpä emäntiäkin,  
Jotka puhui pummulista,  
Silkistä siwerteliwät.  
Heitä luuli herraswä´eksi,  
Mutt´ oli sanat suomalaiset.  
(Turhuudesta)

Ei silloin sinistä nähty  
eikä paljon painettua,  
Silloin sulhaiset sujotti  
Mehtikanan karwasina,  
Nuoret ne´et naitawatkin  
Warsin warpusen värissä.  
Ei silloin rikasten rinta,  
Eikä maha mestarien  
Kirkkomä´ellä kiilottanna  
Talwiselta taiwahalta,  
Eikä köyhä kestin poika  
Wäinämöisen wiikatteelta.  
Nytpä ei nä´e puwusta,  
Ei eroita waattehista,  
Jok´ ei miestä muuten tunne,  
Mikä herra, kuka narri,  
Mikä muita mestaria;  
Koriana kaikki käywät,  
Waikka työtäkin tekewät.<sup>61</sup>  
(Aikain paranemisesta)

Saranharmaa jäi pohjoissavolaisen kansan tunnukseksi 1800-luvun loppupuolelle saakka: ”Rahwas käy yleiseen kohtuullisessa waatteuksessa, jossa kuitenkin, etenki waimo-wäen waatteessa on liiallinen tuo kallis ehta siniwäri. Katsoen siihen järkähämättömyyteen, millä rahwas on säilyttänyt yhtäläisen waatteen muodon, juuri semmosena kuin vuosisataen kuluessa esi-wanhemmat owat sen pitäneet, mutta toisaalta täytyy kiittäen sanoa että rahwas ei ole niin huikentelewainen kuin jossakussa muussa maamme paikkakunnassa”, kiitteli Lapinlahden lukkarit Iisakki Hirvonen seurakuntalaisiaan vuonna 1872.<sup>62</sup>

<sup>59</sup> Pari kuukautta matkalla Savossa ja Karjalassa. *Suometar* nro 21, 25.5.1847.

<sup>60</sup> Lönnrot 1980, 119.

<sup>61</sup> *Paawo Korhosen wiisikymmentä runoa ja kuusi laulua*, 1848.

<sup>62</sup> Iisakki Hirvosen kuvaus Lapinlahdesta 1872.

## KIRJALLISUUS

- Akiander, Matth. *Historiska upplysningar om religiösa rörelser i Finland i äldre och senare tider* III, 1859, VI 1863; VII 1863. Helsingfors.
- Anthoni, Eric 1928. *Jacob Tengström och stiftsstyrelsen i Åbo stift 1808–1832*. Suomen kirkkohistoriallisen seuran toimituksia XVIII, 2. Helsingfors.
- Ericus Erici. *Postilla* II 1990 (1625). Näköispainos, toim. Martti Parvio. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 521. Jyväskylä.
- Ignatius, K. F. 1863. *Suomalaisia Kansan-pukuja. Finska Folkdrägter* I. Helsinki.
- Kansanaho, Erkki 1985. *Kirkko Karjalassa*. Lappeenranta.
- Kares, Olavi – Malkamäki, Juhana 1952. *Heränneen kansan arkea ja pyhää*. Porvoo.
- Kares, Olavi – Suutari, Vilho 1937. *Paavo Ruotsalaisen kirjeitä. Suomen uskonnollisten liikkeiden historiasta. Asiakirjoja ja tutkimuksia*. Suomen kirkkohistoriallisen seuran toimituksia XII, 2. Helsinki.
- Krook, Tor 1931. *Väckelserörelserna i Österbottens svenska församlingar under 1800-talet* II. Suomen kirkkohistoriallisen seuran toimituksia XXXI, 2. Helsingfors.
- Lönnqvist, Bo 1972. *Dräkt och mode i ett landsbygdssamhälle 1870–1920*. Kansatieteellinen Arkisto 24. Helsingfors.
- Lönnrot, Elias 1980. *Matkat 1828–1844*. Espoo.
- Lönnrot, Elias 1990. *Valitut teokset 2*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 531. Pieksämäki 1990.
- Malmivaara, Wilh. 1914. *Puoli vuosisataa heränneiden keskuudessa*. Tampere.
- Manninen, I. 1932. En hushällningskalender från 1816 för Kirvus kapell. *Finskt Museum* 1931–1932.
- Paavo Korhosen wiisikymmentä runoa ja kuusi laulua*. Toim. Elias Lönnrot 1848. Helsinki.
- Puurunen, Leo (toim.) 1978. Iisakki Hirvosen Kuvaus Lapinlahdesta 1872. *Matin ja Maijan Lapinlahtea*. Lapinlahti.
- Pyllkkänen, Riitta 1982. *Säätyläisnaisten pukeutuminen Suomessa 1700-luvulla*. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Aikakauskirja 84.
- Rosendahl, M. 1902, 1905. *Suomen herännäisyyden historia XIX:llä vuosisadalla* I–II. Oulu.
- Saarisalo, Aapeli 1970. *Laestadius, Pohjolan pasuuna*. Porvoo.
- Rytkölä, Heikki 1998. *Kainuun ja Karjalan parantaja. Elias Lönnrotin Kajaanin-aika*. Historian tutkimuksia – Studies in History 18. Joensuun yliopisto, Joensuu.
- Salokas, Eino 1923. *Maallinen arkkirunoutemme Ruotsin vallan aikana*. Helsinki.
- Schvindt, Theodor 1913. *Suomen kansan pukuja 1800-luvulla. I. Karjala*. Helsinki.
- Sihvo, Pirkko 1984. Jääsken puku. *Suomen Museo* 1984.
- Topelius, Z. 1872–1873. *En resa i Finland* I. Helsingfors.
- Warelius, A. 1848. Bidrag till Finlands kändedom i ethnografiskt afseende. *Suomi, Tidskrift i fosterländska ämnen* 1847. Helsingfors.
- Vilkuna, Kustaa 1928. Heränneiden körttipuku. *Kyrönmaa* II. Helsinki.
- Wirilander, Kaarlo 1974. *Herrasväkeä. Suomen säätyläistö 1721–1870*. Historiallisia Tutkimuksia 93. Helsinki.
- Ylikangas, Heikki 1979. *Körttiläiset tuomiolla. Massaoikeudenkäynnit heränneitä vastaan Etelä-Pohjanmaalla 1830- ja 1840-lukujen taitteessa*. Keuruu.

## Lehdet

- Helsingfors Morgonblad* nro 50, 3.7.1835; nro 51, 6.7.1835.  
*Maamiehen Ystävä* nro 42, 20.10.1849  
*Sanan Saattaja Wiipurista* nro 50, 20.12.1834.  
*Suomalainen Wirallinen Lehti* nro 43, lisälehti 10.4.1869; nro 104, 2.9.1873.  
*Suometar* nro 21, 25.5.1847.

## Käsikirjoitukset

- Halinius, Anders. Kertomus Kirvusta. Kirvun historiikirja B II, 1763–1796. Mikkelin maakunta-arkisto.
- Smedberg, V. E., Reseberättelse och anteckningar gjorda under en, på Finska Litteratursällskaps bekostnad, af undertecknad företagen resa och fotvandring i Karelen sommaren 1864. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Kirjallisuusarkisto.
- Räsänen, Päivi 2001. Koreuden ryysyt ja valkeat vaatteet. Pukeutumismormit Lars Levi Laestadiusen saarnoissa vuosilta 1845-1860. Käsiyötieteen pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto.
- MV:KTKA Museovirasto, Kansatieteen käsikirjoitusarkisto: Personalia. Tyyni Vahter 1923.

## SUMMARY

### Religious fervour – the arch-enemy and active persecutor of folk costumes

In the 17th century dress in accordance with estate and class was underscored in sumptuary legislation concerning Sweden and Finland that followed European examples. These statutes mainly concerned the dress of the clergy and the burghers, for the nobility regarded fashionable dress as its sole prerogative. The import of certain luxury goods was banned and there were also restrictions on the import of foreign fabrics through import bans and mandatory stamping. In 1733 a collection of regulations was published in Finnish translation containing the orders on the dress of the common people and hired labour given in the statutes from 1720–1733. The clergy's struggle against worldliness and new fashions was also reflected in Nordic broadsheet poems attacking the vices of 17th-century people.

In the province of Satakunta in West Finland, the revival movement of the so-called older Pietism, known as the Prayer Movement, merged with the official position of the Evangelical-Lutheran Church. In the first decades of the 19th century, the dress of the supporters of this layman-led revival was required to demonstrate who belonged to the movement. During the 1810s-1820s Finland had three major centres of religious revival. In North Savo, a popular revival that had begun in 1796 was still under way, with Paavo Ruotsalainen becoming its leader. In South Savo and Central Finland there was also a lay-led revival movement. In Northern Karelia, the activities of Henrik Renqvist (Kukkonen) assistant pastor to the vicar of Liperi parish launched a movement known as Karelian Prayer Movement or Renqvistianism. In the Kajaani region, Pietism followed the same lines as in Savo. The leaders of the Savo Pietists would arrive each year for the market at Kajaani and their manner of dress became known in the region. The Pietists were said to have followed the orders of their leaders, tearing up their old clothes and altering their dress to stand out from their worldlier contemporaries. The women had long pleats or tails (Fi. *körtti*) at the back of their jackets. Unlike in Savo, the men's jacket with an upright collar did not have tails. In 1835, Elias Lönnrot published a series of articles on the Pietists of Kajaani in the *Helsingfors Morgonblad* newspaper, which aroused a great deal of attention and protests.

The *körtti* costume with short tails, an integral feature of the Pietist revival in Savo, spread along with the movement into Ostrobothnia despite the fact that it was initially opposed by the Pietist clergy. This type of costume is known to have been first used in the Kalajoki River valley in the chapelric of Pyhäjärvi on the border with the province of Savo. A law suit against the Pietists was raised at Kalajoki in 1838. Charges involved, among other matters, a large religious meeting held at Nivala, where Paavo Ruotsalainen was also present. The *körtti* costume, a feature shared by the Pietists, particularly gave occasion for offence. The costume also spread into the Swedish-speaking regions of Ostrobothnia and around the same time there were legal proceedings against Pietists at Uusikaarlepyy.

In Southern Sweden the followers of Jacob Otto Hoof's revival movement avoided, like the Pietists, colourful and especially red fabrics. The men of the movement wore a jacket with a stand-up collar, while the women had a dark jacket and a skirt with blue stripes. As late as 1914, the dress of the Pietists was regarded as attire of the peasant and farmer class.

The Laestadian revival, which began in 1846, evolved into a joint movement of the Finns, Swedes, Norwegians and Sámi of the North Calotte region. Lars Levi Laestadius was vicar of Kaaresuvanto and did not wear clerical costume, only simple grey heavy woollen clothes, mocked the dress of his parishioners, both common people and members of the upper class, with irony and metaphors in his strongly worded sermons.

Also in Karelia, the clergy interfered with the way in which the common people dressed. Immediately upon taking office as chaplain of Kaukola Parish in 1867, Fredrik Wilhem Brander is remembered as having ended the custom of young girls wearing the red *säppäli* headband and the *sykerö* hair piece of rolled plaits. Henrik Renqvist was appointed chaplain of Sortavala in 1835, and during his term it was officially declared that women were to wear aprons to church, which had not been previously customary in the parish. In 1770 in Jaakkima Pastor Thomas Hulkovius ordered the men of the parish to end their bad habit of taking off their caftans in church and following divine service in their shirtsleeves, which he said was unseemly in House of the Lord. In 1816 Pastor Fabian Bergstein of Jääski forbade the wearing of birch-bark shoes to church. Despite this, the women of Kirvu still wore these shoes in 1829 in winter and on their way to church. While serving as supernumerary pastor at Kirvu in 1865 and 1866, Alexander Johan Kuldán ordered the local girls to stop wearing the *sykerö* hair piece. The chaplains of Antrea and Pyhäjärvi and their families, on the other hand, supported the wearing of traditional costume. Those who could not make the lace for their aprons would buy them ready-made from the daughters of Pastor Johan Reinhold Winter (1834-1858), the chaplain of Antrea Parish. The daughters of Peter Johan Relander (1840-1866), chaplain of Pyhäjärvi Parish made apron lace and fringes for the hems of the handkerchiefs for those unable or lacking the time to do so.

Dress according to estate and class extended to colours, which had a socially classificatory role expressed above all as the difference between the upper classes and the common people. There were class-related colours of a kind, with black worn by the clergy, frieze-cloth grey by the common people, and blue by the nobility and as a colour of honour by the broadcloth-uniformed army of Charles XII of Sweden. The author Zachris Topelius noted the dim boundary between the frieze jacket and the broadcloth coat. According to Elias Lönnrot, who rose to the educated class, upper-class dress was not suited to the common people. In 1848 Lönnrot published the verses of the folk poet Paavo Korhonen who sought to improve the habits of the people by pointing to the vanity of shiny buttons and blue colour in popular dress at Rautalampi. Frieze grey remained the emblem of the people of North Savo until the late 19th century.